

KULTÚRA

Reinštalácia diela SK Parking 2001/2021 pred bratislavskou Kunsthalle.

FOTO - KHB/MARTIN MARENČIN

Time Capsule/Časová kapsula, 2011, Inštalácia v Schaubmarovom mlyne, Slovenská národná galéria, Pezinok.

FOTO - SNG/MARTINA MLČÚCHOVA

Na škodovkách už nejazdíme, ale myslenie z ich doby prežíva dodnes, hovorí Ondak, ktorého diela poznajú aj diváci vo svete

Roman Ondak: Mnohí majú pocit, že sme „dosnívali“, ja som optimista

V roku 2001 sa konala vo vienedskej galérii Secession výstava mapujúca umenie východnej Európy. Kurátorka Kathrin Rhomberg ju nazvala výstizne: Ausgeträumt... (Dosnívané...). Medzi oslovenými autormi bol aj Roman Ondak, ktorý do Viedne s pomocou kamarátov priviezol sedem starých československých škodoviek a na dva mesiace ich počas trvania výstavy zaparkoval za galériou. „Mali tam pôsobiť ako rušiaci prvok, čo sa aj stalo,“ spomína autor.

Dielo SK Parking teraz vďaka bratislavskej Kunsthalle a kurátorky Lýdie Pribišovej opäť ožilo. ROMAN ONDAK sa medzitým stal jedným z najvýraznejších svetových umelcov, ktorého diela vlastnia prestížne galérie po celom svete. V rozhovore hovorí:

Ako k tomu prišlo, že ste sa rozhodli reštaurovať SK Parking?

Bol to podnet od Lýdie. Bol som presvedčený, že to dieľo bolo časovo a priestorovo ukotvené v roku 2001, keď sme ho zrealizovali vo Viedni. Vyčádzalo z viacerých okolností tej doby. Bolo to dekádu po otvorení hraníc, a teda v čase, keď sa už predstavy o vymazaní

mentálnych hraníc medzi nami a nimi rúcajú. Začiatkom 90. rokov sme pocítovali eufóriu, no potom prišlo vytrženie. Za hranicami sme neboli až takí vítaní, ako sme si predstavovali, a to nehovorím s pocitom krivdy. Bol to skrátka fakt. Keď človek prišiel do Rakúska, pozerali na nás cez prsty. Preto sa mi zdalo, že keď premiestnim škodovky, ktorých boli u nás plné ulice, na parkovisko za galériou vo Viedni, bude to zodpovedať tomuto pocitu. Ľudia, čo chodili okolo, si možno mysleli, že nejakí robotníci z Východu tam niečo opravujú.

Našli ste teraz nejaký nový dôvod, prečo by to dnes mohlo opäť fungovať?

Lýdia ho našla. Poukázala na to, že toto dieľo môže vyjadrovať aj čosi iné, než geopolitický kontext, ktorý to malo pred dvadsiatimi rokmi. Škodovky boli vtedy vo Viedni stelesnením toho, ako odlišne sa paralelne vyvíjali ekonomiky dvoch susediacich krajín. Na parkovisku za galériou mali pôsobiť ako rušiaci prvok, čo sa aj stalo. Dnes môžu vyjadrovať našu vlastnú neschopnosť pohnúť sa v myslení, prijať zmeny, ale aj ako neustále zotrvávanie v minulosti. A to sa týka aj Kunsthalle, pri ktorej sme dieľo nainštalovali. Celá tá budova a inštitúcie, ktoré v nej sídlia,

Akoby stále pretrvávala predstava, že umelci parazitujú na systéme. Umelci do spoločnosti prispievajú tak isto ako ktokoľvek iný, kto pracuje. Lenže z nejakého zvláštneho dôvodu ľudia nevnímajú prácu umelcov ako prácu. A to možno pramení z toho, že sme ešte stále ustrnutí v konzervatívnom uvažovaní spredu rokov. Aj keď si to mnohí neuvedomujú, kultúru potrebujeme všetci.

prešli množstvom problémov, ktoré aj Kunsthalle bráni byť modernou a otvorenou európskou inštitúciou.

A aký je váš pocit – sme ešte stále mentálne uväznení na Východe?

Ási by som to nedefinovoľ slovom Východ, skôr je to akýsi postkomunistický syndróm, ktorý stále máme v sebe a možno to má v skutočnosti korene ešte hlbšie než v komunizme. Samozrejme, nehovorím, že sa to týka všetkých, ale stále je tu veľká časť ľudí, ktorá sa „chce vrátiť“. Možno nie práve do komunizmu, ale príliš baziruje na akýchsi tradičných hodnotách, čo sú v skutočnosti len propagandistické finty politikov, ako získať davy na svoju stranu. Lenže ľudia na to reagujú a myslím, že príčinou je akýsi strach z progresu. A to platí pre Kunsthalle, ale aj pre spoločnosť. Napokon, keď sa pozrieme, čo sa deje v Maďarsku a Poľsku, tak je to zrejme a je to desivé. Preto som mal pocit, že by toto dieľo aj po dvadsiatich rokoch mohlo fungovať.

Keď sa preniesite späť o dvadsať rokov, splnili sa vám očakávania, ktoré ste vtedy mali?

Moje očakávania sa upierali najmä k tomu, že pôjdeme cestou k demokracii a k všeobecne uznávaným hodnotám a časť týchto očakávaní sa naplnila. Názov výstavy v Secessione Dosnívané... pre mňa na jednej strane symbolizoval koniec eufórie 90. rokov, no spájalo sa to u mňa aj s koncom éry mečiarizmu. Škodovkami, ktoré pre mňa už vtedy predstavovali minulosť, som chcel poukázať na to, že stále to nie je ideálne. Samozrejme, že časom sa to zlepšovalo, čím nechcem povedať, že dnes sa to zhoršuje. Len sa mi zdá neuveriteľné, koľko ľudí stále nechce prijať zmeny. A vravím si, že možno to tak skrátka je a bude už navždy.

Máte ešte dnes podobné očakávania, ak ide o našu spoločnosť a politiku? Nie je už „definitívne dosnívané“?

To som si myslel aj po Mečiarovi a videli sme, kam nás dostali vlády SMER-u, ktoré priniesli rovnaký štýl vládnutia. Podobne to vnímam aj teraz. Tiež možno mnohí majú podobný pocit, že sme „dosnívali“, ale ja som radšej optimista a verím, že stále má zmysel chcieť, aby to bolo lepšie, a verím, že to tak aj naozaj bude.

Pred Vianocami oznámila Slovenská národná galéria dobrú správu. Tatra banka jej kúpila do zbierky vaše dielo Time Capsule / Časová kapsula, ktoré vzniklo v roku 2011 na výstavu v galérii Modern Art Oxford. Pri

jeho tvorbe vás inšpirovala kapsula, ktorá zachránila 33 baníkov uväznených pod zemou. Ste rád, že toto dielo má práve SNG?

Áno, som rád. Odkedy som Slovensko reprezentoval v roku 2009 na bienále v Benátkach, tak vznikla debata o tom, že by bolo dobré nájsť cestu, ako by SNG mohla prostredníctvom svojich galérií, ktoré ma zastupujú, získať aj nejaké komplexnejšie dielo do zbierky, no potom desať rokov tá debata stála. Teraz k tomu prišlo aj vďaka podpore zo strany Tatra banky, bol som preto rád a snažil som sa byť nápomocný, aby sa to celé podarilo zrealizovať.

Má pre vás význam, že je vaše dielo v domácej zbierke? Dôležité je pre mňa najmä to, že galéria chápe, ako s ním má pracovať. To je pre mňa pocit zadostučinenia, v ktorom nehrá úlohu, či ide o galériu v New Yorku alebo na Slovensku. Zároveň však vnímam aj to, že dielo je týmto spôsobom ukotvené v prostredí, kde žijem, kde som ho vytvoril, a hocí reflektuje udalosť, ktorá sa stala na inom kontinente, verím, že dáva zmysel aj v našom prostredí. To, že voľba napokon padla na Time Capsule, bola zhoda okolností a predchádzala tomu dlhší čas a výber.

Prebiehala táto akvizícia

nejak inak práve preto, že dielo smerovalo do zbierky národnej galérie v krajine, odkiaľ pochádzate?

V prípade diel takýchto rozmerov málokedy platia akékoľvek štandardné procesy. Skoro každé z takýchto diel má nejakú špecifiká v tom, ako sa dostane do zbierky. V tomto prípade navrhla kúpu diela banka. Všetko však prebiehalo v úzkej spolupráci so SNG, v ktorej zasadal výberová komisia, ktorá to vyhodnocovala. To, že dielo kúpi pre múzeum niekto iný, nie je úplne neštandardné, naopak, v zahraničí je to pomerne bežný spôsob, akým sa do verejných zbierok dostávajú nové diela. V Spojených štátoch je to priam zabehnutý systém a množstvo diel pochádza práve od súkromných zberateľov, ktorí dielo kúpia a následne venujú inštitúcii.

Stalo sa to už aj u nás, keď rodina Zubalovcov venovala národnej galérii Zbierku Línea, a teda asi 150 diel v hodnote 3,5 milióna eur, čo však bola veľmi výnimočná udalosť. Rozpočet národnej galérie na akvizície je ročne v priemere len približne 60-tisíc eur, čo je z pohľadu reálnych trhových cien veľmi nízka suma. Čo to hovorí o našej krajine a o postojoch ministerstva kultúry?

Roman Ondak.

FOTO - BENOIT LINERO

Dar od rodiny Zubalovcov v jeho rozsahu je u nás bezprecedentný a galéria tým získala nielen kvalitný výber diel, ale aj kus histórie, ktorý sa vďaka Zubalovcom podarilo uchovať na jednom mieste. Galéria je so svojím rozpočtom na nákup diel stále tak katastrofálne podfinancovaná, že je skutočne veľkou hanbou ministerstva kultúry a našich politikov, že takýto stav zostáva naďalej realitou. Kvôli tejto pretrvávajúcej ignorancii je pre galériu ťažké ponúknuť návštevníkom niečo zaujímavé, tak isto je ťažké prilákať turistov v Bratislave na tento typ kultúry. Nemôžeme sa utešovať tým, že si na svojom krátkom výlete spravia momentku pred Čumilom.

Tatra banka nakúpila pri príležitosti kúpy vášho die-

la reklamný spot, ktorý sa vysielal online aj v televízii. Zväčša stojíte v ústraní, mohli ste túto aktivitu odmietnuť?

Keď som spomenul, že som sa snažil byť nápomocný, platí to aj v tomto smere. Pochopil som, že tento spot je pre nich dôležitý, lebo v ňom nechceli zviditeľniť len seba alebo toto konkrétne dielo, ale hlavne to, že ich cieľom je dlhodobo podporovať vedu a kultúru.

Nakoľko je pre vás dôležité, kto dielo alebo výstavu platí? Zrušili by ste predaj, ak by išlo o niekoho, kto má povedať pochybnú povest?

Ak by šlo o pochybnú inštitúciu alebo osobu, určite by som do toho nešiel. A áno, rád seš by som dielo nepredal. Pri súkromných zberateľoch je to

však náročnejšie, nemôžete si kupovať každého, kto si kúpi niečo menšie do vlastnej zbierky. Pri väčšine ľudí, ktorí si vyberú moje diela, túto pochybnosť mať nemusím. Poviem to zjednodušene: len ťažko si viem predstaviť, že by si moje dielo kúpil nejaký slovenský oligarcha. Vylučuje to samotná podstata mojich diel.

Ostaňte ešte chvíľu pri Tatra banke, ktorá už niekoľko rokov udeľuje prostredníctvom svojej nadácie ocenenia umelcom. Koncom roka získala cenu aj Lucia Tkáčová za ročný projekt Zlaté časy v banskoštiavnickej galérii. Cenu vrátane finančnej odmeny prijala, no potom napísala text pre Artalk, v ktorom hovorí, že nemá potrebu ďakovať, lebo ocenenie je len „rafinovanou formou reklamy“ a dar je v skutočnosti transakciou za dobré meno. Čo si o tom myslíte?

Nepáči sa mi to. Priznávať sa, že som to nesledoval, ale nerozumiem, prečo cenu prebrala, ak mala takýto vnútorný postoj. Už tým, že ju prijala, vyjadřila podakovanie. Nemôžete niečo prijať, a potom to verejne odísť. V konečnom dôsledku je to veľmi vyškalkulovaný postup, a hlavne neúprimný. Zarazil ma aj ten extrémne lavičiar-sky postoj „manifest“ na úrovni komunistických karikatúr zo začiatku 20. storočia, keď sa zlý kapitalista zobrazoval ako tučný, nesympatický chlap s monoklom a s cigaretou, ktorý zarába ožobračovaním ľudí, pracujúcich narozdiel od neho tvrdo a poctivo.

Je podpora umelcov na Slovensku pre firmu niečo, čím si naozaj môže zabezpečiť dobré meno v širšej spoločnosti?

Veď práve. Keď u nás niekto podporí umelcov, tak je podľa mňa otázne, či si týmto gestom zaručí dobré meno. Skôr tým idú do rizika, pretože naša spoločnosť ešte nie je nastavená dostatočne „prokultúrne“.

Vrátane sa k Časovej kapsuli. Keď banici ostali pod zemou 69 dní, zvonka ich sledoval celý svet. Dnes je situácia priam opačná. Celý svet uviazol v pandémie a čas plynie. Nemohol by nám dnes tento príbeh pomôcť v tom, ako prežiť extrémne podmienky?

To, čo preživali banici vtedy pod zemou, je asi nepredstaviteľné pre kohokoľvek z nás. Hlavne ten pocit neistoty musel byť hrozny. To, čo však pandémia priniesla teraz do našich životov a spôsob, akým útočí na naše zdravie, psychiku a istoty, ktoré sme pred neďávnomo považovali za samozrejme, je nová skúsenosť, ktorá bola pre naše generácie tiež nepredstaviteľná.

Pandémia poznačila každého človeka a každý sa s ňou snaží vyrovnat po svojom. Niekoľko diela sú zastúpené v zbierkach MoMA, New York; Guggenheim Museum, New York; Centre Pompidou, Musée National d'Art Moderne, Paríž; Pinakothek der Moderne, Mníchov; Tate Modern, Londýn; SNG a Galéria mesta Bratislavy.

som sa o tom rozprávať. Nechcem povedať, že pandémia je na niečo dobrá, nie je. Oveľa lepšie by nám bolo bez nej, ale keď už tu raz je, musíme ju zobrať ako fakt a prispôbiť sa jej. A ak sa dá na tom nájsť aj niečo pozitívne, tak spočiatku to bolo najmä isté spomalenie rýchlosti, v ktorej sme žili. Ak ide o opatrenia a obmedzenia, s nimi som až taký problém nemal, dvadsaťdva rokov som prežil v socializme, dva roky som strávil na vojne, takže ma to nešokovalo. Som individualista, dokážem byť sám so sebou v ateliéri a robiť. Ale je pravda, že už to dolieha aj na mňa. Trvá to dlho. Socializácia, výstavy, cestovanie, to všetko mi chýba. Už nemáme z čoho čerpať. Stále sa točime v rovnakých myšlienkach. Pokračujem však stále v práci, podarilo sa mi urobiť pár výstav aj počas tohto pandemického roka, veľa projektov sa presunulo do budúca. Za dôležitejšie považujem to, že je to možno šanca, aby sa niečo zmenilo – aj v umení. Takéto nechcené zmeny, zmeny, ktoré sú radikálne a ktoré by sme si nikdy nenaplánovali, môžu naštartovať aj niečo pozitívne.

A čo by ste chceli, aby sa zmenilo?

Nie je to tak, že by som to chcel. Myslim si však, že táto životná zmena by nám mohla priniesť podnety, ktoré nás vymaní z ustrnutosti. Podnety, ktoré spochybnia naše zabehané koľaje. Preto mám rád umenie, lebo dokáže reagovať aj na najmenšie spoločenské zmeny a impulzy veľmi senzitivne. Sú to vlastne také malé filozoficko-estetické experimenty, ktoré nestoja veľa peňazí, no autori sa prostredníctvom nich snažia vyhľadať a pomenovať niečo, čo sa deje, niečo, čo cítia. A to potom inšpiruje ďalších ľudí. Umelci pritom nie sú jediní, ktorí takto experimentujú. To isté robia aj spisovatelia, vedci či architekti, akurát inými prostriedkami. Je to akási nadsťava, ktorá je však pre človeka nesmierne dôležitá.

Dotýkalo sa vás národné nadávanie na umelcov, ktoré prebehlo v niekoľkých vlnách?

Nedotklo sa ma to, ale vo svojej podstate je to veľmi smutné. Nie v tom zmysle, že by som nás – ľudí v kultúre, alebo nebudaj sám seba, lutoval, ale preto, lebo je to absolútne nepochopenie významu kultúry a to možno tiež prameň vídenie sveta, ktoré nikdy nie je dobré. Akoby stále pretrvávala predstava, že umelci parazitujú na systéme, čo však nie je pravda. Umelci do spoločnosti prispievajú tak isto ako ktokoľvek iný, kto pracuje. Lenže z nejakého zvláštneho dôvodu ľudia nevnímajú prácu umelcov ako prácu. A to možno tiež prameň z toho, o čom sme hovorili na začiatku – že sme ešte stále možno zoceli, iní sa snažia prežiť v udržiavaní modu, ktorý sa aspoň približuje tomu, ako fungovali predtým, a ďalší sa utiekajú k zjednodušeným poplpravdám až klamstvám, ktoré im dávajú pseudo pocit istoty.

A ako prežívate čas pandémie vy?

Myslím, že dost podobne ako mnohí ďalší, s ktorými

JANA MOČKOVÁ
redaktorka kultúry